

POSLOVI POVJESNIČARA KNJIŽEVNOSTI ILI *SVIJEŠĆU PROTIV SATOVA*

Andrea Zlatar Violać

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

azviolic@ffzg.hr

U ovome radu analizira se odnos tradicionalne književne povijesti i recentnih teorija kulture sjećanja i pamćenja. Budući da je rad posvećen opusu Dunje Fališevac, povjesničarke starije hrvatske književnosti, kao primjeri se uzimaju njezine analize srednjovjekovne i renesansne literature, a posebno studije o hrvatskoj epici. Analiza pokazuje kako je Dunja Fališevac u svom opusu iz pozicije književnog povjesničara nerijetko prelazila u figuru kulturalnog analitičara budući je upravo kulturalni kontekst, kakav se nadaje iz odnosa književnih tekstova i izvanknjiževne zbilje, omogućio koherentne zaključke. Posebno je to izraženo u složenoj problematici povijesti hrvatske epike gdje istovremeno susrećemo fenomen unutar književnog pamćenja i relaciju prema kulturalnom kontekstu.

Ključne riječi: povijest književnosti, kultura sjećanja, individualno i kolektivno pamćenje

UVOD

Kada promatramo područje povijesti književnosti – u široko shvaćenom profesionalnom smislu – nameće se uobičajena predodžba da cjelinu rada predstavlja zaokružena “autorska” povijest neke određene nacionalne književnosti. Takva je tradicijski utemeljena koncepcija dominirala u radu knji-

ževnih povjesničara od polovine 19. do druge polovine 20. stoljeća, a u uporabi se zadržala u nastavnom kurikulumu – bilo da oblikuje popise kanonskih djela u ranijim obrazovnim fazama bilo da predstavlja okvirne granice akademske naobrazbe. Riječ je o *predodžbi* nastaloj iz niza kulturalnih i društvenih razloga, od onih estetske i uže historiografske prirode, do sasvim ideoloških i političkih. Očište komparatističke metodologije profesionalno me vodilo kroz povijesti književnosti različitih, najvećim dijelom, dakako, europskih literatura. Ukratko, usprkos neprestanom i nemalom (u struci i u istraživača interioriziranom) pritisku za ujednačenim klasifikacijama i usporedbenim tablicama, realitet rada svakog povjesničara književnosti sastoji se u neprestanoj napetosti između izazova pojedinačnog književnog teksta i zahtjeva za uopćavanjem, u razapetosti između konkretne, detaljne analize koja otkriva heterogenost tekstualnog materijala i vanjski nametnute potrebe za identifikacijom onoga već poznatog ili barem prepoznatljivog, što nas može približiti “željenoj” homogenosti.

Književnopovijesni opus Dunje Fališevac, pokazat će naša analiza, dobar je primjer takve istraživačke situacije. U njezinu slučaju poslovi povjesničara književnosti doista se bore *sviješću protiv satova* (Pomian 1984: 309). Ta zaigrana bergsonovska formulacija (*sviješću protiv satova*) pomoći će nam u pokušaju razotkrivanja koji se slojevi mišljenja, koji konceptualni procesi i koja teorijska načela kriju iza naizgled ne odviše “teorijski opterećenog” posla književnog povjesničara. U analogiji s poslom povjesničara jasno je da se radi o poslu koji podrazumijeva sate, dane, godine, desetljeća provedena – svejedno je li u prašnjavim arhivima ili moderno opremljenim, čak elektroničkim bibliotekama – dakle vrijeme provedeno u istraživačkom poslu s rukopisima, dokumentima, knjigama.

U istraživačkom poslu, oblikovanom u nizu znanstvenih radova i knjiga, naša je književna povjesničarka, sada stvarna, ali i imaginarna, otvorila pitanja koja upućuju na unutarnju strukturu i načela povijesti književnosti. Svakako držim važnim izdvojiti tri grupe tema:

1. odnos književne i kulturalne povijesti;
2. odnos sinkronijskog i dijakronijskog istraživanja književne povijesti;
3. pitanje književnosti imanentne, navlastite dinamike, koja nameće pitanja unutarnjeg pamćenja književnosti, odnosno kako književnost pamti samu sebe, posebno u primjerima nelinearnog prijenosa unutar književnog iskustva.

VRIJEME I POVIJESNO VRIJEME

Najjednostavnija definicija povijesti kaže da je povijest način na koji se suočavamo s prošlošću – kako je mjerimo, oblikujemo, konstruiramo. Fizikalno vrijeme postavilo je pak pravila koja poštujemo u kvantitativnim razmjerima; možda nas ne zanimaju stotinke sekundi kao u nekim sportovima, ali teško se u pisanju književnih povijesti riješiti mjerne jedinice “stoljeće”. Ostavimo li po strani također književno zanimljivu temu kako su ti kvantifikacijski termini postali u svakodnevnom govoru metafore (npr. sekunde do katastrofe ili desetljeće gladi), mjerljivost vremena preuzeta je i u povijesti književnosti kao temeljni kriterij klasifikacije književnog materijala. Na arbitrarnu, ali simbolički razumljivu vremensku jedinicu “stoljeće” u povijesti kulture, posebno u granama pojedinih povijesti umjetnosti, nadograđena su kvalitativna konceptualna određenja. Tako smo dobili književno-povijesna razdoblja, neka više, a neka manje sretno imenovana, i barem do polovine dvadesetog stoljeća književna povijest, a posebno njezino podučavanje, mučili su se s onim književnim djelima koja “ispadaju iz okvira”, pa su tako neki pisci postali *navjestitelji baroka*, a drugi, recimo, *zakašnjeli modernisti*. Što više u svom poslu povjesničari književnosti moraju ići prema sažimanju to su veće potrebe za čvrstim i jasnim granicama između književnih razdoblja.

Drugi kriterij u mjerenju i razdiobi vremena svakako je tzv. događajna povijest koja nam je priskrbila kategorije poput posttridentinske epike ili romana “između dva rata” (trebalo bi sad dodati “svjetska”). Ne govorim ovo s ironijom, već navodim kao znakove koji s jedne strane upozoravaju da nema neopojmljene ili ne-konceptualne događajne povijesti, a s druge nas ti isti signali upućuju na potrebu dubinskog posla potrage za književnosti imanentnim kriterijima koji nas, u njezinu dugom trajanju, mogu voditi do osvješćivanja procesa literarnih promjena, do njezine unutarnje dinamike, procesa promjena, sinkronijske heterogenosti. Možda je ponajbolji primjer za ilustraciju takvih književnopovijesnih situacija osamnaesto stoljeće, kako u većem dijelu europskih književnosti tako i u Hrvatskoj, u kojemu se istovremeno “kopira, adaptira, prevodi, prenosi iz visokog stila u niski, vulgarizira, prebacuje iz modusa eseja u modus fikcije. Sve se kontaminira, a dijalog – književni dijalog je forma koja trijumfira” – kako na primjeru francuske književnosti pokazuje Jean-Yves Tadié (2007: 838). Osamnaesto stoljeće ono je u kojemu su postojala istovremeno različita poetička i estetska načela, često raspodijeljena prema zemljopisnim, odnosno geokulturalnim

pripadnostima, ideološkim i religioznim opredjeljenjima. No upravo zato što su prostori diskursa oni u kojima se oblikuju svjetonazorska pitanja, to je stoljeće u kojemu je književnost odigrala glavnu ulogu u povijesti kulturalnih praksi.

Ni kvantifikacija vremena ni događajna povijest nisu prisutni u književnoj povijesti samo zbog potrebe za objektivizacijom, za osloncem u onome što je “po prirodi” pojedinačno ili po značajnosti iznimno. Svaka kronologija i svaka potreba za kronologijom u sebi skriva potrebu za kontinuitetom. Kontinuitet možemo smatrati evolucijskim ili razvojnim, možemo mu pripisati moment napretka, konstante potrebe za novim kao za boljim (usp. znanstveni, tehnološki, umjetnički razvoj). Primjer kontinuiteta koji se gradi na prekidu ili lomu uobičajeno se ilustrira avangardom, odnosno poetikama avangarde koje raskidaju s onime što je prethodilo. Kontinuitet bez jačih semantičkopoetičkih rezova možemo zvati tradicijom i tako upisati moment *prijenosa* sustava vrijednosti u najširem smislu te riječi, kao načela na kojima počivaju kohezijske veze pojedine grupe. Sami pripadnici grupe (od obitelji i društvene zajednice do ideje države-nacije) te veze prepoznaju u mjestima/momentima identifikacije, jednako kao što pojedinac vlastiti identitet gradi na biografskom kontinuitetu.

Za povjesničara hrvatske književnosti specifičan problem predstavlja pitanje kontinuiteta, odnosno diskontinuiteta starije i novije hrvatske književnosti. Kada pretpostavljamo da možemo govoriti o cjelini hrvatske književnosti, radi li se o naknadno stvorenoj cjelini? I na temelju čega se zasniva ta (re)konstrukcija? Takva pitanja daleko nadmašuju okvire ovoga rada jer zahvaćaju ispitivanje koncepta unutarnje dinamike i procesa promjena hrvatske književnosti. Mogu li se, i u kojoj mjeri, jasne unutarnje književne veze i načini književnog pamćenja zamijeniti idejom kulturalnog i kolektivnog sjećanja, raspraviti ćemo u sljedećem dijelu. Kao jedan od ponajboljih primjera takvih pitanja u opusu Dunje Fališevac treba izdvojiti njezin tekst o dugom trajanju žanrova hrvatske narativne književnosti u stihu, tiskan kao uvodni rad u složeni slijed analiza o hrvatskoj epici od srednjega vijeka do 20. stoljeća (Tresić-Pavičićev spjev *Gvozdansko*) u njezinoj knjizi *Kaliopin vrt* (1997).

KOLEKTIVNO PAMĆENJE I KULTURA SJEĆANJA

Iako su teorije kolektivnog pamćenja i kulture sjećanja na teorijskoj razini prisutne već desetljećima, relativno se rijetko koriste u metodologijskim postavkama povijesti književnosti. Daleko od toga da se ne povezuju s književnošću; dapače, književni tekstovi vrlo su često primjeri analize iz očišta kolektivnog pamćenja i mehanizama sjećanja, a značajan dio književnih tekstova suvremene produkcije (posebno autobiografskog i autofikcionalnog porijekla) kao da sam zaziva takve interpretacijske alate. Kolektivno pamćenje najčešće se definira kao organizirano društveno pamćenje, ono predstavlja neku vrstu skladišta ili “pohrane” iskustava iz prošlosti. Nije tu riječ o službenim arhivima ili formalnoj pohrani dokumenata, nego o dugom i složenom procesu tijekom kojega neka zajednica formira odnos prema vlastitoj prošlosti, tražeći u njoj uporišta za vlastitu samoidentifikaciju. Selekcija je, rekao bi ne samo Paul Ricœur (2003), prisutna od samoga početka: nešto se sprema i čuva, a nešto potiskuje i gura u zaborav, nerijetko i nepovratno. Sjećanje je uvijek odnos prema onome što je zapamćeno, svojevrsna aktualizacija sačuvanih sadržaja. “Sjećanje je zahvat u prošlo iz nove sadašnjice. Budući se naše ‘sada’ uvijek i iznova pomiče, tako je aktualizacija prošloga uvijek drugačija” (Kuljić 2006: 8). Ne zato što bismo htjeli drugačije tumačiti prošlost, već stoga što samim okretanjem prošlosti stvaramo drugačije okvire tumačenja i značenja za sadašnjost. Mi, kao subjekti tumačenja, posežemo za prošlošću da bismo identificirali, odredili, sebi objasnili, sebi pokušali objasniti sadašnjost. Dakako da do prošlosti dopiremo pomoću posrednih pamćenja, tj. posredovanjem onoga što je zapamćeno na bilo koji način u skupnom, zajedničkom društvenom pamćenju. Za povjesničara književnosti to je izuzetno važno jer ovisi o tzv. izvorima koji su već prošli višestoljetni proces selekcije: čuvanja, gubljenja, potiskivanja, pamćenja i zaborava, usmeni prijenos, pisani dokument, izravna i neizravna svjedočanstva. Tekstovi, tekstovi, tekstovi.

Književni povjesničar koji se bavi suvremenom književnošću nalazi se u posebno osjetljivim okolnostima. Nisu u tome najvažniji momenti direktnih vrijednosnih sudova, taj posao književnih kritičara koji kasnije može biti procjenjivan pomoću identifikacije estetskih, kulturalnih ili ideoloških kriterija. Ne, posao književnog povjesničara, kojega bismo privremeno mogli nazvati *književnim sadašnjičarem*, složen je stoga što je on u izravnom procesu tumačenja i razumijevanja sadašnjosti. Kao svaki hermeneutičar nalazi se u nezahvalnoj poziciji aktualizacije aktualnoga; on je taj koji

privremeno zaustavlja sat i ima na raspolaganju samo svoju svijest. Njegova svijest, koja nipošto nije samo njegova, već je usložnjena poput fukoovskog autora umreženog različitim diskursima, radi na poslu primarne selekcije: tko je uvršten u neki leksikon, a tko nije, koliko je redaka tko dobio, do koje godine i istovremeno od koje godine se konstruira i konstituira to stalno otvoreno polje suvremene književnosti. Sve tu pridonosi i odnosi: nagrade, priznanja, promocije i njihovi izostanci, javna čitanja, status izdavača, distribucijski pogon i liste čekanja za posudbu u javnim knjižnicama. U svemu tome stoji naš imaginarni književni sadašnjikar koji postavlja prve orijentire, prve kriterije selekcije (iskazane ili neiskazane, svejedno) i sadašnjost pretvara u novu prošlost dajući upute za budućnost. Tako se rađa književni povjesničar. Opisala sam ovu situaciju zato da osvijestimo pozicije književnih povjesničara koji se uvijek oslanjaju velikim dijelom na rad svojih pretходnika – ne iz razloga udvoravanja tradiciji, nego iz obveze povjesničarskog posla u kojemu se prate promjene pozicije “pomične sadašnjosti” što svakome određuje njegovo gledište.

POGLED U NEDOHVATLJIVU PROŠLOST

Književni povjesničar radi u književnom polju kao da pokušava obrnuti tijek vremena u kojemu novo potiskuje staro, on na neki način i vrti kazaljke sata, točnije, kazaljke stoljeća unatrag, da bi se našao u vremenu koje proučava. Opus Dunje Fališevac započinje radovima o srednjovjekovnoj prozi. Njezina knjiga *Hrvatska srednjovjekovna proza* (1980) predstavlja vremenski dubok dijakronijski skok u srednjovjekovlje, to krajnje nesretno imenovano razdoblje onoga između dviju velikih okosnica europske civilizacije antike i renesanse, u tzv. književno razdoblje u kojemu, zapravo, nemamo ni elementarne standarde za imenovanje svega onoga što ulazi u polje književnosti ni kvalitativnu dijakroniju unutar gotovo tisuću godina dugoga trajanja. Usprkos tomu Dunja Fališevac ulazi u sinkronijsku analizu književnih rodova i vrsti. I tu se prvi put susrećemo s upisanom sviješću književne povjesničarke o kolektivnom pamćenju. Budući da o srednjovjekovlju ne raspoložemo mnogobrojnim izvorima historiografske prirode, a u nekim smo područjima, poput fikcionalne proze, prilično siromašni, kulturalno kolektivno pamćenje nadoknađuje taj nedostatak. Sinkronijskom analizom, koja nužno obuhvaća i formalne i sadržajne aspekte hrvatskih srednjovjekovnih djela, Fališevac identificira praktične obrasce i kulturne sadržaje u

kojima su se oblikovali mentalitet i kulturno pamćenje srednjovjekovog čovjeka, odnosno grupe ili zajednice u cjelini. Posebno se to odnosi na djela s religioznom tematikom i namijenjena obrazovanju, odnosno usvajanju općenitog okvira kulture koji gradi identitet zajednice. S druge strane tzv. mali, pučki žanrovi bili su prostorom za oblikovanje identiteta vezanih za običaje i kulturne prakse, svojim porijeklom socijalno stratificirane uz niže slojeve. Ako kolektivno pamćenje za svoj prvi zadatak ima hijerarhiju sadržaja koje pojedinci moraju usvojiti da bi stvorili osjećaj pripadnosti zajednici, srednjovjekovlje je jedan od boljih primjera toga načela. Iz današnje perspektive ono se nadaje kao društveno integrirajuća vizija prošlosti, no književnopovijesne analize svjesne su heterogenosti materijala ne samo zbog duljine trajanja već zbog niza opreka (visoko/nisko, usmeno/pisano, pogansko/vjersko, anonimno/autorsko...) koje nisu podudarne binarne opozicije. Kolektivno pamćenje nije nedodirljivo fiksirano, već je neprestano upitno iz aspekta kulture sjećanja.

Kolektivno pamćenje naime predstavlja službenu, različitim menanizimima oblikovanu i fiksiranu, politiku sjećanja koja je u stalnoj napetosti prema kulturi sjećanja. Ako se o sjećanjima ranije moglo govoriti kao o zbirnom pojmu za sveukupnost privatnih i osobnih slika prošlosti, unatrag više od četvrt stoljeća taj je pojam naziv za interdisciplinarnu znanost koja se temelji na radovima nekoliko poznatih mislioca: Jan i Aleida Assmann, Pierre Nora, Paul Ricœur, Eric Hobsbawm. Njihov je teorijski pradjed s početka dvadesetog stoljeća, ironijski gledano, *zaboravljeni* francuski sociolog Maurice Halbwachs. Kultura sjećanja i kulturalno pamćenje (pojmovne distinkcije ovise o konceptualnim tradicijama njemačkih, francuskih i anglo-američkih autora, na koje su upozorile Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, priređivačice zbornika *Kultura pamćenja i historija*) kao discipline bave se različitim tumačenjima odbacivanja i čuvanja prošlosti (Brkljačić i Prlenda 2006: 17). U poslu književnog povjesničara one su od iznimne važnosti zato što je u njihovu središtu odnos pojedinca prema vlastitom iskustvu prošlosti, a taj je odnos najčešće odnos napetosti ili poricanja objektiviziranoga ili nametnutoga kolektivnog pamćenja (kad je riječ o totalitarizirajućim mehanizmima uporabe ili manipulacije prošlošću.) Odnos pojedinca prema prošlosti ima i emotivni i kognitivni karakter, on je doživljajni i spoznajni. U tom kontekstu postavljamo pitanje koje je i kakvo mjesto književnosti u oblikovanju i čuvanju kako osobnog sjećanja, tj. kulture sjećanja i kolektivnog pamćenja. Pogledamo li temeljnu tablicu u kojoj Jan Assmann (Assmann 2005: 65) odvaja moduse kulturalnog i komunikacijskog

pamćenja, vezanog uz generacijski prijenos unutar tri do četiri generacije, vidjet ćemo da se literatura u toj ljestvici može prepoznati kao jedan od oblika tradicionalnog simboličkog kodiranja u prostoru kulturalnog pamćenja. S druge strane na drugom polu komunikacijskog sjećanja nalaze se individualne biografije i svjedočanstva. Dakako da je na toj strani – nazovimo je “biografsko-autobiografskom stranom” – jednostavnije prepoznati procese oblikovanja i preoblikovanja pojedinca, pitanja o njegovu identitetu ili njegovim identitetima, gdje se dijakronijski slijed može očitavati kao u geološkim slojevima, a sinkronijski identiteti, od osobnih do kolektivnih, u rasponu od jednodimenzionalne identifikacije osobnog i grupnog, do mnogostrukih identiteta u jednoj ličnosti.

Sagledamo li sada književnog povjesničara kao individualnog subjekta u procesima kulture sjećanja, on ima dvostruku optiku, kao pojedinac koji ima osobna iskustva čitanja te koji – slijedeći metodologijske uzuse vlastite struke – u netekstualnim i tekstualnim materijalima razgrće slojeve književnih i kulturalnih identiteta. U radovima D. Fališevac te su teme najprisutnije u studijama u knjizi *Dubrovnik: otvoreni i zatvoreni grad* iz 2007, iako je već u *Kaliopinu vrtu* 1997. upozorila na specifičnosti dubrovačke literature u 16. stoljeću. Priznajući visokoestetske dosege u lirskom i dramskom segmentu književnosti na tom području nemoguće je naime ne primijetiti izostanak žanrovski visoko rangirane epike. Usprkos postojanju obrazovane publike, spremne na suočavanje s književnim igrama, Fališevac jasno zaključuje kako “nepostojanje visokohijerarhiziranih i izvanknjiževnim funkcijama opremljenih epskih djela navodi na pomisao da ta sredina nije htjela govoriti o društvenoj i političkoj zbilji svoga vremena” (Fališevac 1997: 88).

Kategorija *izvanknjiževnih funkcija* književnosti ona je koja, na unutarnji način, povezuje radove Dunje Fališevac od samih početaka do danas. U prvoj znanstvenoj knjizi *Hrvatska srednjovjekovna proza* (1980) ključan je bio pojmovni aparat Hansa Roberta Jaussa i njegove estetike recepcije, primjeren socijalnoj usidrenosti medievalne literature i mnogobrojnim funkcijama koje su književni tekstovi obavljali u tom razdoblju. U središnjem dijelu njezina rada, posvećena hrvatskoj epici (*Kaliopion vrt – studije o hrvatskoj epici* i *Kaliopin vrt II – studije o poetičkim i ideološkim aspektima hrvatske epike*) dolazi do izražaja interes za složenost dugotrajna procesa razvoja hrvatske epike, čije europskim književnostima nesinkrono dugo trajanje objašnjava istovremeni izostanak romana, odnosno fabularne proze u hrvatskoj književnosti. Iz istih razloga ep na sebe preuzima dio i književnih

poslova i socijalnih uloga koje su drugim literaturama pripadne romanu. Pritom su posebno značajne analize epskih djela s povijesnim tematikom (a njih je nemali broj) gdje epovi gotovo da “odrađuju” i poslove nacionalne historiografije, tvoreći tako bazu za oblikovanje kolektivnog pamćenja kroz književna djela (opsada Sigeta, opsada Beča). Konačno, u knjizi *Dubrovnik. Otvoreni i zatvoreni grad* Dunja Fališevac već na samom početku suprotstavlja pojedinca i kolektiv. Ideologija vlasti vidljiva je tako u izostanku “književnih oblika koji tematiziraju individualitet i subjektivitet” a nepostojanje “oblika vezanih za govor o vlastitome ‘ja’” Fališevac tumači odnosom dubrovačke vlasti prema statusu pojedinca, “konkretno izrazitim suprimiranjem i negiranjem bilo kakva pokušaja isticanja pojedinca” (Fališevac 2007: 20). Taj istovremeno otvoren i zatvoren grad pokazuje snagu zajednice koja se postavlja “prema van” stvarajući kolektivno pamćenje i potiskujući nerijetkim mjerama cenzure unutarnju slobodu i samoidentifikaciju pojedinca. Tako je *Dubrovnik* uvijek Grad s velikim početnim slovom, a pojedinčevo “ja” s malim. O čemu drugome govori i činjenica da *Dubrovnik* nema tiskaru do 1783? A i tada gradska vlast postavlja cenzorske mjere.

TEKSTOVI I NEHOTIČNA KRONOLOGIJA

Ponovno se zapitajmo koje su zadaće književnog povjesničara? Sve ono što su i učinci kulturalnog sjećanja: iskopavanje zatrpanog i potisnutog, upozoravanja na konstrukcije koje stoje iza hegemonije i monolitnosti kolektivnoga kulturnog pamćenja. Književni povjesničar nije satničar ni urar: on sa sviješću radi protiv izvanknjiževne kronologije. Zanimaju ga unutarnje sveze između književnih tekstova, nelinearni prijelazi, asinkronije i sinkroniteti, a ne samo direktni citati i reference, lako prepoznatljiva intertekstualnost.

Prije nekoliko godina francuski je profesor Antoine Compagnon, povjesničar i teoretičar književnosti (u nas najpoznatiji kao autor knjige *Demon teorije*), držao kolegij naslovljen “1966”. Ne primjerice događajna i slavna 1968. i njezini utjecaji na književnost, nego 1966, godina iznimna po svojoj teorijskoj, filmskoj, književnoj i u cjelini kulturnoj produkciji. Godina značajna po svemu onome što čini kulturalno pamćenje.

Te godine objavljeni su značajni romani Marguerite Duras i Georges-a Pereca te niz naslova iz grupe autora novog romana. Pokrenuti su časopisi *Magazine littéraire* i *Quinzaine littéraire* koji su potisnuli *Les temps modernes*

Sartrea (Malraux). Objavljena su ključna djela humanistike: *Riječi i stvari* Michela Foucaulta, *Spisi* Jacquesa Lacana, *Figure* Gerarda Genettea, *Kritika i istina* Rolanda Barthesa, *Problemi opće lingvistike* Emilea Benvenistea, *Kapital* Louisa Althussera. Claude Lelouche je snimio, budimo nostalgični, *Jedan čovjek, jedna žena*, a Godard *Muški rod, ženski rod*. Te je akademske godine studiralo više od 400.000 tisuća studenata, a predavalo im je oko 25.000 sveučilišnih nastavnika. Bila je to godina izgradnje prvog i jedinog nebodera u starom dijelu Pariza (Tour Montparnasse), počeo je s radom novi i brži metro – RER. Bilo je to vrijeme tranzistora, balonera, Peugeot 204 i Renaulta 16. Sve je to kulturalno pamćenje.

Sva djela koja smo naveli elementi su na kojima se gradi kultura sjećanja.

LITERATURA

- Assmann, Jan. 2006. *Kulturno pamćenje. Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme.
- Brkljačić, Maja i Sandra Prlenda. 2006. *Kultura pamćenja i historija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Compagnon, Antoine. 2010/20011. *1966: annus mirabilis*. Collège de France. Internet. 18.7.2017.
- Fališevac, Dunja. 1980. *Hrvatska srednjovjekovna proza: književnopovijesne i poetičke osobine*. Zagreb: Liber.
- Fališevac, Dunja. 1997. *Kaliopin vrt – studije o hrvatskoj epici*. Split: Književni krug.
- Fališevac, Dunja. 2007. *Dubrovnik – otvoreni zatvoreni grad. Studije o dubrovačkoj književnoj kulturi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Kuljić, Teodor. 2006. *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja štampa.
- Pomian, Krzysztof. 1984. *L'ordre du temps*. Paris: Gallimard.
- Tadić, Jean-Yves (ur.). 2007. *La littérature française: dynamique & histoire II*. Paris: Gallimard.

SUMMARY

WHAT ARE LITERARY HISTORIANS SUPPOSED TO DO OR *FIGHTING TIME WITH AWARENESS*

This paper analyzes the relationship between traditional literary history and recent theories of cultural memory. Since the paper is dedicated to Dunja Fališevac, a renowned literary historian who studied old Croatian literature, it draws on her analyses of medieval and renaissance literature and particularly on her studies of epics. The analysis shows that in her work Dunja Fališevac frequently stepped out of the role of literary historian and into the role of cultural analyst, since the cultural context, which arises from the relationship between literary texts and nonliterary reality, allows for coherent inferences. This is particularly evident in the complex historical context of Croatian epics in which we simultaneously find a phenomenon within literary memory and the relation towards the cultural context.

Keywords: literary history, cultural memory, individual and collective memory